

DECH s. v. *uzo*). El port. *torçol* 'mussol, urçol' amb les variants *terçó(l)*, *terçogo*, *terçolho*, sembla ser l'alteració de l'originari *orçóo* per etimologia popular que hi hauria vist *torce-olho* (DECH v, 317b36). En occità modern *orjol*, *ourjou*, baix llem. *orzol*, tenen variants amb *ar-*, *arjou* (llem.), *arjol*, *ardol*, *ardiol* (llgd.) degudes a la contaminació amb *ardre* 'cremar' (FEW IV, 481b), evidentment per la cremor causada pel tumorret en qüestió. En francès mitjà el reflex d'HORDEOLUS es va confondre amb *orgueil* en certs indrets (ib., 481a), i més interessant encara, també amb el descendent d'AUREOLUS cat. 'oriol (ocell)': notem fr. ant. *eu-ri-el* («Euriels cante dous et bas; Teus (tel) l'escoute et ne l'entent pas», *Partonopeus*, v. 49, S. XIII) i *leuriel* («... le mal des yeux qu'on appelle le *leuriel*», *Evang. des quemoilles*, S. xv), Littré, s. v. *loriot*; d'on resultà que el sentit secundari de «orgelet» s'apliqués a les formes variants de l'ocell: *loriot* (de *loriol* amb canvi de sufix), *lorier*, *compère-loriot* etc. (FEW I, 178b). Ara bé, a la vista d'aquests fets no vacillem a considerar *mussol* 'urçol' una alteració d'*urçol* o *uçol* (com ja havia observat *AlcM*).

Mussol 'urçol' és avui la forma usada en el dialecte central (ja en Belv. 1805, Lab. 1840), en l'occidental i en valencià (CRos, 1764; Sanelo, p. 167a; Lamarca; Escrig 1851 «(el) *mussol* qu'ix en les palpebres»; MGadea *tirar-li a un mussol* «aojar o hacer a uno mal de ojo»). *AlcM* el localitza a l'Emp., Costa de Llevant, Tremp, Balaguer, Sta. Col. de Q., Camp de Tarr., Tort., Vinaròs, Cast., Val., Sueca, Xàtiva, i a més a Maó (Men.). S'esmenta en Salvà, *La villa de Callosa* II, 103; JCorom. té anotat *musól* a Farrera (Pallars), 1933, i Sanchis Guarner a Aiguaviva (Matar.) *muþól* (RFE xxxiii, 27). El mot s'usa, a més, en l'acc. de 'trosset de terreny que es deixa sense cavar a la vora d'una mata de vianda ('hortalisses'), perquè l'eina no hi arriba bé' (Emp.),⁵ i com a 'borró o sarmet de més amunt, que treu un empelt quan li han deixat tres ulls», localitzat a Sencelles (Mall.), *AlcM*.

Una sèrie de factors haurien pogut afavorir l'alteració d'*urçol* en *mussol*: fonèticament tots dos tenien la síl·laba final accentuada *-sol* en comú, i la variant *uçol* diferia de *mussol* només en la mancaça de la consonant nasal inicial. A més, tots dos, l'ocell i el tumorret, posseïen l'estigma de ser causa de mals averanys (n. 4). La mirada penetrant i fixa del mussol o de l'òliba sempre s'ha associat amb l'embruixament causat per l'ull. Notem també l'ús que se'n feia en el llenguatge: la gent deia «a aquest li surt un *urçol*», «li ix un mussol en la parpella» (Escrig), i el qui el tenia procurava desfer-se'n fent-lo passar a un altre («Aquí us el deixo», n. 4): com si fos el tumorret en qüestió una cosa vivent que es podia transplantar.

La forma *bursol*, registrada a Àreu, poble del Pallars de llenguatge conservador, o, més aviat, la variant **bussol*, fou molt possiblement l'etapa intermèdia: una *bussol* > *um bussol* > *um mussol*; recordem que l'engendrament de la *b-* o *v-* és ben freqüent en català (*la ora* > *la vora*, *uúit* > *uuit*, *a on fet avon* a les Balears etc.), i així deu explicar-se la *b-* de *bursol*.⁶

De fet, però, també es podia passar fàcilment de la construcció *un ussol* (= *un uçol*), analitzada com *un nussol*, a *un mussol*, ajudant-hi els elements afectius i les supersticions com a un factor per a completar l'associació entre el tumorret i l'ocell. Recordem, encara més, que la forma antiga de *mussol* (ocell) molt probablement era **nussol* (cf. oc. ant. *noçol*), com ho fa suposar l'estudi etimològic (v, 856-57).

Afegirem, tanmateix, que per més plausible que siguin les explicacions que hem indicat del tractament de *-rdj-* > *ç*, andòmal en català, cal reconèixer que deixen lloc a dubtes ben raonables, i que per tant aquesta és una qüestió que de cap manera no es pot considerar closa: certament ha de quedar sotmesa encara a la possibilitat de trobar més endavant elements de judici que aconsellin plantejar-la de nou. JCorom. creu que en aquesta qüestió no es pot perdre de vista l'existència del nom gàl·lic de l'urçol. Aquesta està ben documentat com *oro* i *ouropap*,⁶ en dues de les fórmules de curació màgica dels mals del ulls, que ens transmeté el metge bordelès Marcellus Empiricus (S. v); veg. Weisberger, *Sprache de Festlandkelten*, p. 67; cf. Dottin, *La Langue Gauloise*, p. 214. Com demostren PMarchot (ZRPb. I, 1930, 348ss.) i JHoust (*Le Dial. Liégeois au XIIIe. S.*) aquest mot gàl·lic ha persistit en bastants parlars de Valònia, Suïssa fr. i Piemont, i ja està documentat com a nom de l'«orgelet» en la forma *suron* a Liege c. 1380, i 2 cops allí mateix com a *suron*, S. XIII i S. xv; més dades sobre aquestes formes gal·lo-rom. en l'article IORO del FEW XII, 115, a les quals cal afegir les que per error ha posat el FEW sota un ètmon germànic de sentit i forma diferent, en el vol. XVII, 67; entre els descendents romànics hi ha *surscøy* en el parlar piemontès de Castellinaldo. JCorom. es pregunta si alguna d'aquestes formes no vindria d'una base com **SUROR-TIOLU* o cosa anàloga i si no podria haver-hi hagut en català un encreuament entre això i el sinònim llatí HORDEOLUM.

¹ En Alcoati, *Llibre de la figura del uyl* (ms. S. XIV) traductor emprant la denominació genèrica de *postema* diu així: «Ara direm de la postema que s'fa en la ora del palpet: Ela és dura en semblant de *gra d'ordi* ...» (p. li-v). — ² Els autors d'*AlcM* usen un cop *uçol* com a grafia normal balear: així a l'article *carandina* definit com «caramullet de pedres petites» (registrat a Costitx, Mall.); s'hi afegeix que «Diuen els allots que en tenir un *uçol* facen aquest caramullet, perquè fent-lo, l'*uçol* se'n va: si un altre fa caure aquell caramullet, pren l'*uçol* de l'altre» (II, 1016a). A l'almanac, *El Pitiuso*, 1971, d'Eivissa, hom parla dels remeis que hi usaven els antepassats: «Para el *ursol* ...: aplicar a la boca de una botella que contenga aceite el ojo enfermo ...» (pp. 23-24). — ³ El mateix mapa de l'ALF registra *uržól* a Illa i Oleta (transcrit *urjól*). Notem que aquesta forma apareix a més en dos punts d'Aveyron (737, 748). Mistral (*TdF* s. v. *ourjou*) dóna *ourjol* com a una de les diverses variants del mot en llenguadocià i *orjol* en llemosí; igualment FEW IV,